

Den Kgl. Norske Legasjons Flyktningskontor 1940-1946

Kgl. Norsk Legasjon, Flyktningskontoret, ble opprettet 28. april 1940. Det ble fra først av organisert som et kontor under Den kgl. norske legasjon i Stockholm og derved underlagt Utenriksdepartementet. Kontoret ble omtalt som Flyktningskontoret eller bare F.K., og den direkte foranledningen til opprettelsen var det store antallet norske flyktninger som kom til Sverige etter angrepet på Norge 9. april 1940.

Legasjonen i Stockholm hadde bare 4 personer ansatt våren 1940, og måtte raskt utbygges for å kunne bistå de mange flyktningene med nødvendig hjelp. Allerede i juli 1940 var det etablert en ny avdeling (B) med 76 ansatte som skulle ha ansvaret for flyktningshjelp til personer fra Norge. Lokale lenstillitsmenn skulle sørge for kontakt mellom hovedadministrasjonen i Stockholm og flyktninger ute i distriktene.

De fleste av de ca 15000 sivile flyktningene som kom til Sverige våren og forsommeren 1940, reiste hjem etter at kampene i Norge var avblåst, og man regnet med at den midlertidige norske flyktningeadministrasjonen kunne avvikles. Men i stedet for avvikling ble det utbygging. Etter at det kommissariske ministeriet overtok styret i Norge høsten 1940, kom det nye flyktningeskarer over grensen til Sverige. Noen rømte av politiske grunner, andre for å melde seg til tjeneste for Den norske regjeringen. Antallet norske flyktninger gikk i bølger, men vokste under hele krigen og var på sitt høyeste i april 1945.

Tallet på norske flyktninger i Sverige under krigen fordelte seg slik:

1. januar 1941 ca 1000; 1. januar 1942 ca 3300; 1. januar 1943 ca 10400; 1. januar 1944 ca 20400; 1. januar 1945 ca 35200; 1. mai 1945 ca 46000. Samlet antall norske flyktninger i Sverige, etter sommeren 1940, var ca 52000. Bare et fåtall på ca 6000 personer kom seg videre til England eller andre land.

Den norske regjeringen bestemte allerede fra begynnelsen av at flyktningene ikke skulle henvises til svensk forsorg. Den norske stat skulle sørge for økonomisk hjelp og ta seg av de sosiale og humanitære problemene forbundet med nordmenn i eksil. Den norske handelsflåten og de norske sjøfolkene skaffet det økonomiske grunnlaget for de ulike tiltakene som eksilregjeringen satte i verk, og det ble stilt bestemte krav til mottak av flyktningehjelp. Målet var å få flest mulig ut i arbeid slik at de kunne forsørge seg selv.

Flyktningehjelpen i Sverige kom til å bli svært omfattende og administrativt krevende. Arbeidsfeltet ble utvidet i takt med flyktningestrømmen og omfattet etter hvert en rekke forskjellige innsatsområder, slik som hjelp med livsfornödenheter som mat, klær, bosted og penger, arbeid, utdanning, helsetjenester, kirkelige tjenester, idrett, fritidsaktiviteter, kultur, foreningsliv og til sist hjemsendelse. Det vokste fram et eget norsk flyktningesamfunn på svensk jord.

Mange av de tiltak som ble igangsatt hørte ikke med til Legasjonens ordinære arbeidsfelt, og fra 1. juli 1941 ble Flyktningskontoret underlagt Sosialdepartementet i London og finansiert derfra. I instruks utferdiget av Legasjonen het det at "Flyktningskontoret ved legasjonen

utgjør en egen avdeling som administrativt sorterer under Sosialdepartementet, men som selvsagt er underlagt legasjonssjefens direkte myndighet". Flyktningkontoret var dermed underlagt både Sosialdepartementet i London og Legasjonen i Stockholm med Utenriksdepartementet i London som overordnet organ. Denne to-delingen viste seg å by på utfordringer. Instruksen ga ingen klar avgrensning av myndighetsområdene til Legasjonen og Flyktningkontoret og organisatoriske spørsmål kom til å stå på dagsordenen i lang tid. Det ble flere ganger fremmet forslag om å skille Flyktningkontoret ut fra Legasjonen og organisere kontoret som en egen, selvstendig norsk administrasjon i Sverige med navnet Det norske flyktningkontor i Stockholm.

Løsningen ble å beholde Flyktningkontoret som en avdeling i Legasjonen. I ny instruks gitt ved kgl.res.16.03.1943 ble det imidlertid presisert at kontoret administrativt og i sin virksomhet sorterte under Sosialdepartementet. Flyktningssjefen, Flyktningkontorets leder, fikk vidtrekkende fullmakter. Navnet ble Den Kgl. Norske Legasjons Flyktningkontor og markerte fortsatt formell tilknytning til Legasjonen i Stockholm med minister Jens Bull som øverste ansvarshavende. I praksis ble Flyktningkontoret stadig mer selvstendig og mindre avhengig av Legasjonen og flyktningssjefen forholdt seg først og fremst til sosialministeren i London. Dertil kom at Flyktningkontorets forskjellige avdelinger ble tilknyttet overordnet departement eller faginstans i London, alt etter arbeidets art.

Flyktningkontoret startet altså opp som en avdeling eller et kontor (benevnelsene gikk om hverandre) i Legasjonen i Stockholm, underlagt Utenriksdepartementet i London, og endte opp med en organisasjonsstruktur som et frittliggende direktorat, underlagt Sosialdepartementet i London. I løpet av de fem krigsårene gjennomgikk kontoret mange utvidelser og omorganiseringer. Etterhvert som tallet på flyktninger økte, ble arbeidsoppgavene flere og mer varierte, og det ble bygget opp en mer strukturert administrasjon med en mer formell arbeidsdeling. Det ble opprettet nye kontorer eller avdelinger, foretatt navneskifter og gjort sammenslåinger. Arbeidsanvisningen januar-februar 1941 (fra høsten 1942 kalt Arbeidsinspeksjonen) og Skolekontoret 1. mars 1942 var blant de første nyetableringene, deretter Alminnelig avdeling høsten 1942, Regnskapsavdelingen høsten 1942 (fra 16. februar 1944 kalt Regnskaps- og økonomiavdelingen) og Innkjøpsavdelingen høsten 1943. Disse fem avdelingene ble underordnet en kontorsjef som hadde ansvaret for den daglige driften. Kontorsjefen fikk et eget sekretariat som i mai 1943 ble overordnet Idrettskontoret, i august 1943 Prestekontoret og deretter Hovedregisteret over flyktninger. En del andre mindre enheter og funksjoner ble også plassert under Sekretariatet, bl.a. juridisk kontor for disiplinærsaker og lisenskontor for norgespakker. Forlegningsavdelingen kom til i juni 1943 og Alminnelig avdeling og Arbeidsinspeksjonen ble sammenslått til Den sosiale avdeling 1. september 1944. Samtidig ble Evakueringskontoret opprettet. I desember samme år ble også Transportavdelingen en del av administrasjonen. Fra februar 1943 sorterte dessuten Medisinaldirektørens kontor i Stockholm med sine underliggende enheter administrativt under Flyktningkontoret. Det samme gjaldt Trygdekontoret fra 1945.

Flyktningskontoret fikk i tillegg til de mer faste kontorene også midlertidige kontorer som etter en tid ble overført andre administrasjonsgrener. Noen enheter ble plassert i den sivile administrasjonen for å dekke over at virksomheten var av militær karakter. Det gjaldt Helsekontoret (fra 15. november 1943 Forvaltningskontoret MI V med ansvar for leirbygging, intendantur og sanitet), Personellkontrollen (fra 15. november delt i Organisasjonskontoret MI III med ansvar for oppsetting og utdanning og Utskrivningskontoret MI VI med ansvar for utskriving).

Våren 1945 bestod Flyktningskontorets sentraladministrasjon i Stockholm av 8 regulære hovedavdelinger og en rekke mindre, og ganske selvstendige enheter under flyktningkontorsjefens sekretariat. Dessuten var det tilknyttet to avdelinger som arbeidet ganske fritt under Flyktningskontoret: Medisinaldirektørens kontor med Trygdekontoret, og Evakueringskontoret som var opprettet i september 1944 og faglig underordnet Repatrieringskontoret i London.

Flyktningsadministrasjonens råd (Flyktningsrådet) 1941-1945

Flyktningsadministrasjonens råd ble opprettet av Legasjonen i Stockholm våren 1941 som et rådgivningsorgan for Legasjonen og Flyktningskontoret. Retningslinjer for rådets virksomhet ble gitt av Legasjonen 7. august 1941. Rådet ble oppnevnt av Legasjonen, og bestod til å begynne med av seks medlemmer, tre oppnevnt fra administrasjonen og tre valgte representanter fra flyktningene. Det første møtet ble holdt 30. juli 1941.

For å imøtekomme behovene fra den økte mengden flyktninger, ble rådet høsten 1942 utvidet med seks flyktningsrepresentanter og hadde fra da av 12 medlemmer. Rekonstruksjonen av rådets sammensetning gjorde det ønskelig med en revisjon av rådets instruks, og 26. februar 1943 ble det ved kgl.res. utferdiget ny instruks som fastsatte at rådet skulle ha 12 medlemmer, og av disse skulle formann, varaformann og ett medlem oppnevnes av Sosialdepartementet. De øvrige ni medlemmene skulle velges av, og blant, flyktninger som ikke var ansatt ved Legasjonen eller noe kontor som var knyttet til den. De tre medlemmene som ble oppnevnt av Sosialdepartementet, var Rådets arbeidsutvalg.

Rådets arbeidsfelt var tvistesaker mellom flyktninger og administrasjon og rådgivning i saker av prinsipiell art som berørte flyktningene. Det skulle gi uttalelser om saker vedrørende flyktningsspørsmål fremmet av Sosialdepartementet, Flyktningskontoret eller flyktningene selv, og kunne dessuten på eget initiativ drøfte spørsmål av betydning for forholdet mellom flyktningsadministrasjonen og de norske flyktningene i Sverige. Rådet skulle også føre tilsyn med flyktningsarbeidet og eventuelle stridsspørsmål med Flyktningskontoret kunne kreves framlagt for Sosialdepartementet til avgjørelse. Rådet hadde ingen utøvende myndighet og hadde heller ikke adgang til å opptre på flyktningsadministrasjonens eller flyktingers vegne overfor svenske myndigheter.

Flyktningsrådets første formann var oberstløytnant Ingvald Smith-Kielland. Flyktningsrådet ble nedlagt ved kgl.res. 14. september 1945.

Ansettelsesrådet

I mars 1944 ble det i tilknytning til Personalavdelingen opprettet et eget ansettelsesråd for Flyktningkontoret. Rådet hadde til å begynne med to, senere tre medlemmer, i tillegg til formannen. Flyktningkontorets personalsjef fungerte som sekretær. Rådet skulle gi innstillinger om ansettelser, avskjedigelser og avansement. Dette hadde tidligere vært flyktningssjefens ansvarsfelt.

Disiplinærrådet og ankenemnda

Flyktninger kunne bli plassert i norske eller svenske disiplinærforlegninger. Avgjørelse om slik plassering ble fattet av norske eller svenske instanser. Den norske administrasjonens vedtak i slike saker ble iverksatt av Den svenske socialstyrelsen (seinere Utlänningskommissionen), og sakene ble behandlet rent administrativt, uten ankemulighet for angjeldende person. Svenske myndigheters vedtak om plassering i disiplinærforlegning skjedde ofte helt uten at norske myndigheter var innblandet, og uten at angjeldende person hadde vært innom noe norsk mottak.

Saker mot uvillige, innkalte vernepliktige flyktninger ble fra 17. april 1944 behandlet i et eget disiplinærråd. For å sikre en mest mulig rettfærdig behandling av disiplinærsakene ble det sommeren 1944 opprettet en særskild ankenemnd for saker mot indisciplinære norske flyktninger i Sverige. Nemnda ble godkjent ved kgl.res. 9. mars 1945 men begynte sitt arbeid 15. juli 1944 med lagmann Carl Bonnevie som formann og jurister og lekfolk som medlemmer. De fleste sakene gjaldt brudd på verneplikten. Rådet og ankenemndas arkiv er registrert under RAFA-1938 Reservepolitiet i Sverige.

Flyktningkontorets lokaladministrasjon

Flyktningkontorets sentraladministrasjon i Stockholm hadde ansvaret for et meget stort antall virksomheter spredt omkring i Sverige. Det var mottakssentraler, mangfoldige forlegninger av forskjellig slag, et eget flyktningkontor tilknyttet det norske konsulat i Göteborg (gjerne kalt Göteborgavdelingen), lenstillitsmenn, skoler, kurs, rekonvalesenthjem og mange fler. For mer informasjon, se beskrivelser av arbeidsfeltene til de enkelte avdelinger i Flyktningkontoret.

Mottakersentraler

Nordmenn som kom seg over grensen til Sverige ble som oftest møtt av den svenske militære grensebevoktningen. De ble så overført til den lokale landfiskalen (politi- og påtalemyndighet), som kontrollerte og avhørte dem. De som fikk opphold, kunne den første tiden få hjelp til losji, mat og klær fra humanitære organisasjoner som Svenska Finlandshjälpen og Röda Korset. Sommeren 1940 roet situasjonen seg etter at de fleste norske flyktningene som ankom Sverige hadde returnert til Norge. Men høsten 1940 tok flyktningestrømmen til igjen. Norske og svenske myndigheter satte da i gang et omfattende arbeid for å bygge opp et mottaksapparat og 16. mars 1941 ble det opprettet en egen mottakssentral for norske flyktninger på Öreryd i Småland, omtrent 5 mil fra Jönköping. 9. april 1941 ble sentralen utvidet med stedet Mosseby som ble administrert som en del av Öreryd. Leirene ble stilt gratis til disposisjon for Det norske flyktningkontoret av svenske Socialstyrelsen og Utrymmingskommissionen.

30. april 1941 ble det satt opp retningslinjer for Öreryd som foreløpig skulle være mottagersentral. Forlegningen fikk norsk ledelse og administrasjon og ble lagt opp etter militært mønster. Alle norske flyktninger skulle dirigeres til mottaket av svenske myndigheter. Etter en tid ble det bestemt at enslige kvinner, familier, barn og eldre skulle sendes direkte til Stockholm og plasseres i "norskehjem" uten først å gå innom Öreryd.

Mottaket på Öreryd var i virksomhet litt over ett år. 15. Juni 1942 ble Kjesäter Herrgård ved Vingåker i Södermanland ny norsk mottakersentral. Denne sentralen var i virksomhet helt til krigen var slutt og alle flyktninger, også enslige kvinner, barn og eldre, ble dirigert dit. Öreryd fortsatte som arbeidsformidlingssentral fram til årsskiftet 1943-44 og en periode i 1944 ble stedet brukt som reservemottakerstasjon for Kjesäter. Et tredje norsk mottak ble opprettet i Jokkmokk i juni 1943, mest for samiske flyktninger. Dette mottaket hadde svensk ledelse fram til høsten 1944 da det ble ansatt en norsk bestyrer. Våren 1945 ankom norske tysklandsfanger til mottak i Sør-Sverige, bl.a. Ramlösa Brunn, som var et samarbeidstiltak mellom norske og svenske myndigheter.

Mottakersentralen skulle *"...ta imot og registrere de flyktninger som kommer fra Norge, fastslå deres identitet, bistå dem med råd og hjelp, for eksempel klær og legehjelp, skaffe dem arbeide så snart som mulig og i mellomtiden gi dem mat og losji."* (Instruks for Flyktningkontorets Mottagersentral, utferdiget 3.11.1942 av flyktningssjefen).

Mottaket var et midlertidig værested der flyktningene ble klargjort for viderebefordring til mer permanent opphold, enten i en arbeidsforlegning eller ute i det svenske samfunnet. På mottaket hvor de ble kontrollert og førstegangsregistrert, måtte flyktningene gjennomgå en rekke tidkrevende prosedyrer som bl.a. omfattet avlusing, identifisering, fotografering, registrering, tildeling av flyktningsnummer, avhør, utstedelse av pass, helseundersøkelser, søknad om oppholdstillatelse, rasjoneringskort, oppkledning, penger og arbeidsanvisning. Forskjellige instanser under Legasjonen i Stockholm deltok i dette arbeidet, og fikk sine faste representanter på stedet, gjerne organisert med egne kontorer. Både Rettskontoret (tidligere kalt Politikontoret), Passkontoret, militærattachéen, presseattachéen og Flyktningkontorets legekantor, alle i Stockholm, var representert på Kjesäter.

Provisorisk anordning 12.07.1940 bestemte at alle norske borgere over 18 år som befant seg i utlandet, skulle melde seg til registrering og ta arbeid. Førstegangsregistrering av norske flyktninger i Sverige skjedde, med visse unntak, ved mottaket som videresendte lister med registerinformasjon til den sentrale flyktningsadministrasjonen i Stockholm.

Våren 1941 ble det ved Flyktningkontoret opprettet et såkalt hovedregister som seinere fikk navnet Hovedkartoteket og deretter vekselvis ble omtalt som "hovedregisteret" eller "hovedkartoteket". Hovedkartoteket var egentlig et helt folkeregister over alle norske flyktninger i Sverige. Det skulle ha egne registerkort for hver enkelt flyktning, og registreringen på Öreryd og i Stockholm skulle koordineres. Arbeidet kom inn i mer faste former da mottaket flyttet til Kjesäter der det ble opprettet et eget registreringskontor under ledelse av en registerfører. Registreringskontoret sorterte administrativt under Flyktningkontoret, faglig under Rettskontoret.

Öreryd fungerte i en kort periode i 1944 som reservemottak for Kjesäter og det var hele tiden en del flyktninger som ble førstegangsregistrert i Stockholm, i tillegg til de personene som ble registrert på mottaket i Jokkmokk og de som seinere kom fra Tyskland til Ramlösa Brunn. All registrering på Vingåker opphørte fra 23. september 1944.

Mottakene fikk bestemte hovedregisternummer til disposisjon. Noen nummerserier var for eksempel reservert for registreringer i Stockholm, andre for Öreryd i 1944 (ubenyttede nummer skulle tilbakeføres Kjesäter til bruk der), nummer 200001- 21000 til Jokkmokk mens nummerrekken 50000-59999 skulle benyttes til hjemsendte tysklandsfanger.

Hver flyktning ble tildelt et hovedregisternummer. Dette nummeret ble personens identitet som flyktning og var påkrevd ved all videre kontakt med flyktningsadministrasjonen. For hver flyktning ble det laget et registerkort til hovedkartoteket. Hovedkortet ble til å begynne med utfyllt i to eksemplarer, seinere mange flere og til forskjellige formål, men originalen skulle alltid gå til Hovedkartoteket i Stockholm. Hvert hovedkartotek kort hadde en rekke poster med opplysninger om angjeldende person: flyktningsnummer, navn, fødested og fødselsdato, yrke, bosted i Norge, spesifikasjon av medbrakte penger eller verdier, når ankommet Sverige, bostedsadresser i Sverige, navn og adresse til pårørende. Før kortene ble sendt til Flyktningskontoret, påførte Rettskontoret på kortets bakside eventuelle anmerkninger om personen. Flyktningene selv hadde ansvar for å holde opplysninger om seg selv à jour og skulle melde fra til Hovedkartoteket om adresseforandringer under oppholdet i Sverige.

Avhør foretatt av funksjonærer fra Rettskontoret var blant prosedyrene på mottaket. Hver enkelt flyktning skulle identifiseres og oppgi årsaken til sin flukt. Avhørene skulle også bidra til informasjon om forholdene i Norge og til utsiling av NS-folk og unasjonale. Utspørringene kunne resultere i flere ulike rapporter: en personalrapport, en spesialrapport og en tilleggssrapport. Personalrapporten bidro først og fremst til identifikasjon av den enkelte flyktning, spesialrapporten ga informasjon om motstandsbevegelse og flyktningsruter mens tilleggssrapporten omhandlet okkupasjonsmyndighetene og personer som stilte seg til disposisjon for dem. Rapportene er viktige kilder til kunnskap om flyktningene og deres situasjon. Gjenparter av de fleste rapportene finnes i Legasjonens arkiv, S-1725 Utenriksstasjonene, Legasjonen/Ambassaden i Stockholm, Arkivdel 1, serie Da Avhørsrapporter, flyktninger. Rettskontoret samarbeidet tett med E-kontoret under Justisdepartementet i London (senere Rikspolisjefens etterforskningskontor) og arkivet etter dette kontoret, S-1560 Rikspolisjefen seriene F, G og H, inneholder en rekke rapporter fra Rettskontoret i Stockholm. I tillegg kommer Flyktnings- og fangedirketoratets arkiv med en egen serie med avhørsrapporter (S-1681, serie Fe Avslåtte søknader om oppholdstillatelse i Sverige). Om avhør, se også under avsnittet Lenstillitsmenn og arkivets gruppe D41 Fortrolig.

Avhør og eventuell tilleggsinformasjon ga grunnlag for å godkjenne eller avvise flyktninger. Avviste ble nektet norsk flyktningestatus og flyktningestøttelse og overlatt i svensk varetekt. Avviste omfattet både kriminelle og såkalte unasjonale. Det kunne være medlemmer av Nasjonal Samling, av Hirten eller andre naziorganisasjoner, nazisympatisører, «stripete», folk som hadde gått i okkupasjonsmaktens ærend, personer som hadde vanket sammen med

tyskere, tyskerjenter, spioner, angivere og agenter som Gestapo i Norge sendte over til Sverige. Justisdepartementet i London begrunnet i notat fra 1944 avvisning og ga retningslinjer for behandling av slike saker. De avviste ble vurdert etter farlighetsgrad og i samsvar med denne inndelingen av svenske myndigheter plassert i forlegninger eller ut i arbeidslivet med innskrenket oppholdstillatelse. I løpet av krigen ble det til sammen avvist 1460 norske personer for unasjonal holdning.

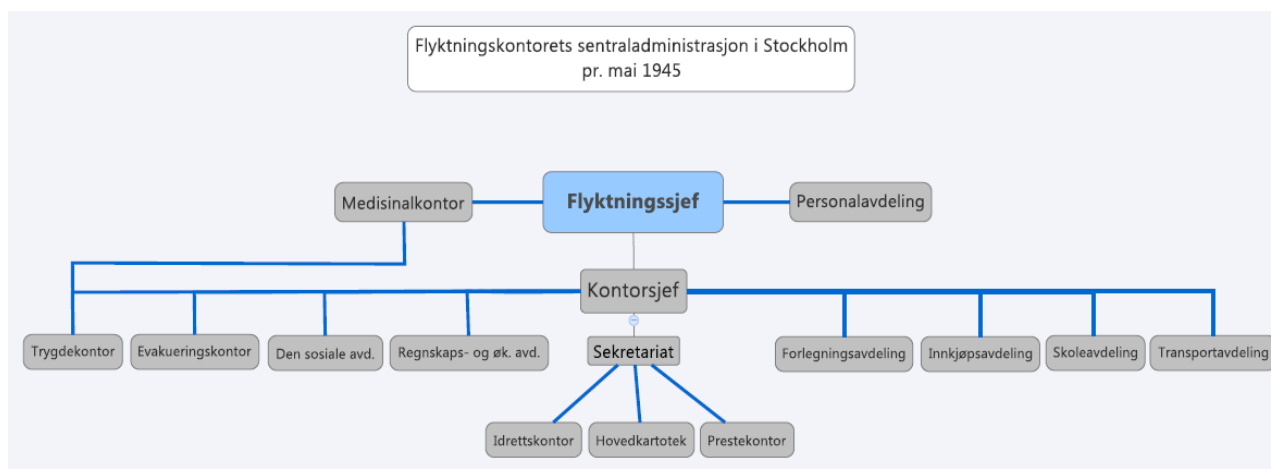
Forlegninger, skoler, kurs

Godkjente norske flyktninger ble, så langt det var mulig, anvist arbeid ute i det sivile svenske samfunnet. Menn fikk oftest skogsarbeid eller gårdsarbeid mens husposter var det vanligste for kvinner. Men mange flyktninger lot seg ikke innpasse i det svenske arbeidslivet og ble videresendt fra mottaket til forskjellige norskdrøvne tiltak spredt omkring i landet. Det kunne være arbeidsforlegninger, ungdomsforlegninger, disiplinærforlegninger, kvinneforlegninger, gjennomgangsforlegninger, «norskehjem», helseforetak av ulik type, og mange flere. Tiltakene omfattet ikke minst et bredt spekter av utdanningstilbud for norske flyktninger. Det var barneskoler, ungdomsskoler, gymnas, universitet, yrkesskoler, tekniske skoler, jordbruksskoler, folkehøyskoler, sjømannsskoler, praktisk yrkesutdanning av forskjellig slag og en rekke ulike kurstillbud. Noen av tilbudene var svenske, andre norske, og de var spredt omkring i vertslandet. Uppsala ble det norske skolesenteret i Sverige, og den norske forlegningen der ble nærmest regnet som en egen avdeling av Flyktningkontoret i Stockholm. Skoleforlegningen i Uppsala ble opprettet på forsommeren 1941, og høsten samme året kom det i gang et eget norsk gymnas. Norske studenter fikk adgang til videre studier både ved universitetene i Uppsala, Stockholm og Lund og høyere utdanning bl.a. i Göteborg.

Lenstillitsmenn

I april-mai 1940 ble det opprettet såkalte lenstillitsmannsstillinger omkring i Sverige. Lenstillitsmennene skulle være bindeledd mellom flyktningene som oppholdt seg i distriktene og Flyktningkontoret i Stockholm, men fikk også mer militært pregede oppgaver i forbindelse med kampene i Norge. Etter at den første flyktningsstrømmen var over og de fleste flyktningene hadde dratt hjem, ble stillingene nedlagt i august samme år. Ordningen ble reetablert og utvidet i 1943, nå med en fastere og bedre organisering. Lenmennene fikk egne kontorer, etter hvert også egne assistenter. Det mottok flyktninger i kontorets åpningstid men reiste også rundt i distriktet og oppsøkte flyktningene der de var; alle flyktninger som ikke hadde tilhold i forlegninger skulle få nødvendig bistand. Arbeidsområdet omfattet kartotekføring av norske flyktninger i distriktet, besvarelser av henvendelser fra norske flyktninger, besvarelser av forespørsler fra svensker, oppdrag fra forskjellige avdelinger i Flyktningkontoret og overvåkning av lokale norske miljøer i distriktet. Fra våren 1944 hadde lenstillitsmannskontorene kriminalassistenter fra Rettskontoret som foretok avhør blant flyktningene i distriktet. En stor og viktig del av virksomheten ellers gjaldt arbeidsforhold for flyktninger eller innkalling til verneplikt. Lenstillitsmennene samarbeidet tett med svensk arbeidsformidling og svensk politi. Det var i 1945 lenstillitsmannskontorer følgende steder:

Umeå, Sundsvall, Östersund, Gävle, Falun, Västerås, Uppsala, Örebro, Eskilstuna, Norrköping, Jönköping, Växjö, Borås, Malmö og Göteborg. Lenstillitsmennene sorterte i begynnelsen under Arbeidsinspeksjonen men ble overført til Sekretariatet.



Arbeidsområdene til Flyktningkontorets avdelinger våren 1945:

Sekretariatet, ledet av kontorsjef Sverre Pettersen: Flyktningkontorets samordnende instans og overordnet en rekke administrative enheter og arbeidsfelt, bl.a. sentralarkiv, statistisk kontor, hovedkartotek ("folkeregister"), juridisk kontor for disiplinærsaker, lisenskontor for norgespakker, post- og telefonsentral, vakter m.v. Tannlegekontoret, Prestekontoret og Idrettskontoret sorterte også direkte under Sekretariatet, men hadde en ganske selvstendig virksomhet. Det samme gjaldt Göteborgavdelingen.

Idrettskontoret, ledet av Harald Hansen, ble overført Flyktningkontorets sekretariat fra militærattacheen i mai 1943. Kontoret må ikke forveksles med Legasjonens «Idrettskontor», senere kalt Sambandskontoret. Idrettskontoret hadde som oppgave å lede idrettsarbeidet blant norske flyktninger i Sverige. Kontoret hadde 4 reiseinspektører som innenfor hvert sitt distrikt besøkte forlegninger, autoriserte kontrollører og ga instruksjon. I de største byene og i de største forlegningene var det ansatt faste instruktører. Regler for diverse mesterskap og løp samt lovnorm for idrettslag hørte også med til arbeidsfeltet.

Hovedkartoteket (Hovedregisteret), ledet av Odd Storm-Larsen, ble overført fra Personellkontrollen til Sekretariatet i 1943. Arbeidet omfattet oppbygging og ajourhold av det sentrale flyktningsregisteret samt besvarelser av henvendelser vedrørende flyktninger og adresser.

Prestekontoret, ledet av J. Steen Natvig, fra 1. mars 1945 av Conrad Bonnevie-Svendsen, ble opprettet under Flyktningkontorets sekretariat i august 1943. I 1945 var det 16 norske prester der. Flere av dem var feltprester i bataljonene men sorterte under

Prestekontoret i geistlig henseende. Noen tradisjonell organisering av menigheter eller prestegjeld fantes ikke, med unntak for et par-tre større byer. Flyktningene bodde spredt i forlegninger over hele Sverige og mange ble viet eller døpt i svenske kirker av svenske prester. Norske prester i Sverige hadde ikke vigselfrett og nordmenn i Sverige formaliserte sine ekteskap hos svensk prest eller annen svensk myndighet. Mange par mottok deretter kirkelig velsignelse av norsk prest. De norske prestene forrettet dessuten ved begravelser av norske flyktninger som døde i Sverige. Prestekontoret hadde eget arkivhold, se S-2091 Prestekontoret i Stockholm.

Personalavdelingen hadde ansvar for egenadministrasjon og personalsaker for ansatte i Flyktningkontoret og underliggende enheter. Ansettelsesrådet sorterte dessuten under denne avdelingen.

Den sosiale avdeling, ledet av Johs Risting, hadde ansvaret for ekspedisjon av kvinnelige flyktninger i Stockholm, ekspedisjon av mannlige flyktninger i Stockholm, klessøknader og kleskartotek, passpørsmål, oppholdstillatelse i Stockholm, sykebesøk i Stockholm, norskehjemmene Stadsgården 18 og Nynäsvegen 312, mødre- og barnehjem Kumla, Lidingö, Östenskjär, Rönninge, Gang Sätra, Lövsätra, den sosiale omsorg for klientell i familieforlegninger, barnehjem, forlegninger for delvis arbeidsføre, gutteforlegninger og gamlehjem, alminnelig underhold til flyktninger, underhold av innkaltes familier, hjelp under sykdom og sykearkiv, arbeidsspørsmål, startpenger i påvente av arbeid, korrespondanse med arbeidsformidlingene, skogsforlegninger, veiforlegninger, lærlingeforlegninger, skogsidrettsforlegninger, kvinner i arbeid, inspeksjon av hjem og forlegninger, anskaffelse av radio, aviser og ski, forlegningskartotek, yrkesregister, arkiv, bosetningsbidrag, barnevogner, underholdsgjeld, skilager Falun, tillitsmenn ved veianlegg, skogsinspektører

Regnskaps- og økonomiavdelingen, ledet av Harry M. Korizinsky, hadde hovedansvar for all regnskapsføring og kassavirksomhet, føring av mange forskjellige regnskaper, kontroll med eksterne regnskaper (m.a. utenbys tillitsmenns regnskaper, regnskaper fra forlegninger og revisjonskontoret i Stockholm), hovedkasse og vekslingskasse, hovedbokholdere, maskinbokholdere, fakturabokholder, kontrollassistenter m.fl., dessuten føring av underholdskartoteket med opplysninger om hva hver enkelt flyktning mottar av flyktningshjelp

Innkjøpsavdelingen, ledet av Isak Mendelsohn, stod for innkjøp av bekledning, slik som konfeksjon, dameartikler, alt i bekledning, skotøy, kufferter, gardiner, sengetøy, senger, kontorutstyr, rekvisita, trykksaker, møbler, elektriske artikler, verktøy, redskaper, sykler, radio, rengjøringsartikler, sanitet og hygieniske artikler, kjøkkenutstyr, kontormaskiner, maskiner, kolonial- og matvarer. Dessuten utlån av maskiner, flagg, vesker, fyllepennar. En egen lager- og depotsjef administrerte depoer i Stockholm, Vingåker, Öreby, Stjärnsund, Köja og Eckersholm.

Forlegningsavdelingen, ledet av Trygve Högberg, hadde overordnet ansvar for mottakersentralen på Kjesäter, Vingåker st., mottakersentralen i Jokkmokk, familieforlegninger i Hedemora, Park Hotell Sundsvall, Kråkberget Mora, Siljanstrand

pensjonat, Vikarbyn, forlegning for delvis arbeidsføre Gärås pr. Göteborg, Lille Sanna Gård, Vätternes, Ingbo Herrgård, Runhällen, gamle hjem Nollhaga Slott, Alingsås, gutteforlegning Stjärnsund, disiplinær- og arbeidsforlegninger Källberg, Västerbyn pr Stjärnsund, Köja Herrgård Köjasåg Eckersholm Jönköping, kvinneforlegninger Karmansbo, Karmanbo st. og Katrineholm, rekonvalesenthjem for kvinner Trollevik Nol st., Sannarp Gård Årstad, Torp, Munkedal, Stjärnsund, Rättvik (tbc), administrasjon av Mora, Salsåker, Ullånger (tbc), barnehjem Beritzholm Slott, Bjärsjölagård

Skoleavdelingen, ledet av Arnulv Nygaard, hadde ansvaret for norske yrkeskurs, skoleinternatet i Stockholm, utdanning ved universiteter og høyskoler, Det norske gymnas, tekniske skoler og institutt, Norsk studenthjem Ulvsunda, Norsk studentforlegning Uppsala, Norsk studentkontor Lund, hjelpepsykepleie, barnepleie, sy- og tilskjærerkurs, handelsskoler, stenografi- og maskinskriverkurs, Norsk ungdomsskole for jenter Näsviken, Norsk ungdomsskole for jenter Hovid, hjem for jenter Stocksund, korrespondansekurs, navigasjonsskoler, telefonmontørkurs, folkehøgskoler, jordbruksskoler, språkkurser, kunstnere, Norsk skogsskole Insjön, Norsk yrkeskurs Sala, Norsk yrkeskurs Skövde, foredrags- og underholdningsvirksomhet i alle forlegninger, Stockholms-arrangementer, avisabonnement i alle norske forlegninger, studievirksomheten og bibliotekene på reservepolitilæirene, obligatorisk undervisningsmaterieell, norskundervisning for folkeskolebarn i Stockholm, Uppsala, Norrköping, Lund og Hedemora, Norsk folkeskole Lidingö, korrespondanseundervisning for folkeskolebarn, vandrebibliotek for skolebarn

Transportavdelingen, ledet av Christian Lindboe, hadde ansvaret for organisering av hjemreise og svar på spørsmål i forbindelse med hjemreise, statsløse flyktninger, statsborgerlige forhold og avviste flyktninger, transport- og spedisjonssaker, transporter og forbindelse til Svenska Jarnvägar, forsyningskontor. Transportavdelingen kom i tillegg til, og hadde en løsere tilknytning til Flyktningkontoret enn de faste kontorene

Flyktningkontorets underordnede tiltak og administrasjoner våren 1945

I tillegg til sentraladministrasjonen i Stockholm var det ved krigsslutt en rekke lokale tiltak spredt omkring i Sverige. Det var skoler og kurs, tillitsmenn i lenene, to mottakersentraler, Kjesäter og Jokkmok, 1 samleforlegning for menn, 1 kvinneforlegning, 1 gutteforlegning, 3 forlegninger for delvis arbeidsføre menn, 4 familieforlegninger, 1 forlegning for eldre, 1 barneforlegning, 3 disiplinær- og arbeidsforlegninger, 6 rekonvalesenthjem, en rekke mindre «norskehjem», skolehjem, barnehjem m.v. i Stockholm og omegn. Omtrent 2000 personer ble underholdt i forlegninger og hjem våren 1945. Det totale antall norske flyktninger i Sverige på samme tid er anslått til ca 46900. Norske myndigheters oppsummering i 1945 viser 1800 barnefødsler, 1760 brylluper (derav ca 1000 svenske kvinner gift med norske menn og ca 200 norske kvinner gift med ikke-norske menn, hovedsaklig svenske) og 160 begravelser blant norske flyktninger i Sverige i løpet av krigsårene.

Samlet antall funksjonærer ved Flyktningkontoret da krigen sluttet, var mellom 600-700, fordelt med omtrent en halvpart på hovedkontoret i Stockholm og en halvpart på de lokale administrasjonene. Norske flyktningssjefer i Sverige under krigen var: J.A. Welhaven april

1940-15. juli 1942, Annæus Schjødt 16. juli 1942-19. november 1943, Olaf Helset 20. november 1943-1. september 1944, Lars Evensen, 2. september 1944-30. juni 1945 og Sverre Pettersen 1. juli 1945 frem til avviklingen.

Den Kgl. Norske Legasjons Flyktningskontor i Stockholm ble ved kgl.res. 14. september 1945 underlagt Flyktnings- og fangedirektoratet og ble endelig nedlagt 1. juli 1946.

Gjenstående arbeidsoppgaver, deriblant hjemsendelse av flyktninger og økonomisk sluttoppgjør for hver flyktning, ble videreført og avsluttet av Flyktnings- og fangedirektoratet.

- Litteratur: Norges-Nytt. Meddelelsesblad for nordmenn i Sverige. Stockholm 1941-1945
- Veiledning for nordmenn i Sverige. 2. utgave (april 1945). Gitt ut av Den Kgl. Norske Legasjon`s Flyktningskontor
- Regjeringens virksomhet 1940-45. Bilag I-II. Utgitt av Stortinget. Oslo 1948
- Norges krig 1940-1945. År i utlendighet av statsråd Lars Evensen. Oslo 1948
- Ole Kristian Grimnes, Et flyktningsamfunn vokser fram. Nordmenn i Sverige 1940-45. Oslo 1969
- Ole Kolsrud, En splintret stat. Regjeringskontorene 1940-1945. Universitetsforlaget 2004

- Kilder: S-6753 Den Kgl. Norske Legasjons Flyktningskontor
- S-4815 Legasjonen i Stockholm, Rettskontoret
- S-1725 Utenriksstasjonene Legasjonen/Ambassaden i Stockholm
- Eksildepartementene i London 1940-1945
- S-1681 Flyktnings- og fangedirektoratet, Repatrieringskontoret
- S-1677 Flyktnings- og fangedirektoratet, Sentralt arkiv
- S-1560 Rikspolitisjefen

August 2016-08-30

Kari Benedictow